

VASAMUSEET PÅ EN TIMME

Handledningen innehåller hållpunkter för dig som själv vill genomföra en visning i museet med din grupp. De fem nedslagen utgår ifrån frågor som vi museipedagoger ofta får av elever i åk 6, men passar alla åldrar när du använder ditt eget tilltal.

Lämpligen har ni talat lite om Vasa som förberedelse till ert museibesök. Läs gärna "Vasas historia" under "Utforska Vasa" på www.vasamuseet.se.

Denna lärarhandledning fungerar även om du inte har haft tid att besöka museet själv i förväg.

I INLEDNING

Stanna upp och ta in känslan av att möta detta fantastiska skepp - på riktigt!
Dela med er av intrycken till varandra.

2 RAKT FRAMFÖR SKEPPET, ENTRÉPLAN 4

Hur fick vi in skeppet i museet?

Vasa ligger i en torrdoca, en före detta reparationsbassäng för fartyg. Dockan är fylld med vatten på sommaren, men bara utanför museet. Om ni går närmare skeppet och tittar över kanten syns vattnet under glasplattorna. Golvet under Vasa är en ponton. Hon flöt in på den genom en nu igensatt dockport på bakre väggen. Detta skedde 1990 när museet höll på att byggas. Innan dess var skeppet utställt på "Wasavarvet" några hundra meter längre bort längs kajen.

Håller Vasa på att förstöras?

I museet får det inte vara för torrt, då spricker träet, inte heller för fuktigt, då möglar träet. Temperatur och luftfuktighet hålls jämn tack vare en avancerad klimatanläggning. Högst upp på väggen längst bak, ser ni delar av den.

Skeppets yta ser lite "fet" ut, det är konserveringsmedlet PEG som ersatt vattnet som trängde in i träet då skeppet låg på botten. PEG skyddar ungefär som en handkräm. Svavel och järn finns i träet och när det möter luftens syre bildas syra och utfällningar. Utfällningarna kan ses som gulvita "fläckar" här och var på skeppet. Museets konservatorer arbetar ständigt med att sakta ned förstörelseprocessen. De samarbetar med flera forskare världen över. Om ni råkar se någon ombord är det förmodligen en konservator som tar prover.

3 MODELLEN AV VASA I SKALA 1:10, ENTRÉPLAN 4

Hur mycket är äkta?

Jämför modellen med originalet. Ungefär 90% av Vasa är original. Ni kan tydligt se de ersatta trädetaljerna. De har ljusare färg och slätare yta än den gamla svarteken. Allt av järn är nytt, eftersom originalen har rostat bort. Tur att Vasa även var hopfogad med träplugg! Endast undermasterna är nu resta på skeppet. Ovanpå museitaket finns tre master som visar Vasas höjd som fullriggad. Från köl till masttopp var hon 52 m.

På motsatta väggen ser ni en blå ljuspelare. Den visar till vilket djup Vasa sjönk: 33 m. Bottenvåningen i museet motsvarar då sjöbotten. Delar av stormasten stack alltså upp ovanför ytan efter förlisningen.

Kanonportarna gapar tomma. Redan på 1600-talet bärgades kanonerna, de var värdefulla. Idag återstår endast tre stycken. Ni ser dem ifrån platsen ni nu står: Längst ner, nästan under skeppet, ligger de på rad.

Vasas minsta segel finns att beskåda på plan 6. Det är världens äldsta bevarade segel.

4 UTSTÄLLNINGEN ”KUNGENS SKEPP”, ENTRÉPLAN 4

Varför sjönk Vasa?

Ställ er runt modellen som visar förlisningsögonblicket den 10 augusti 1628. Notera hur vattnet forsar in genom kanonportarna. Hade de varit stängda hade kanske Vasa klarat sig. Titta ut genom fönstret åt höger. Där vid nuvarande Blasieholmen, byggdes Vasa. Titta ut genom fönstret åt vänster. Där inte långt från nuvarande Gröna Lund, förläste Vasa. Under modellen ligger originalsten från barlasten. Man får röra stenarna.

På väggen bakom er hänger en genomskärning av skrovet, en bra utgångspunkt för samtal om orsaker till olyckan. Många anledningar kan framföras men skeppets tyngdpunkt är alltid den centrala. Skeppets balans beror på förhållandena mellan barlasten, lasten, besättningens antal, skrovformen, vindstyrkan etc. Ändrar man en sak påverkas en annan. Vi lär aldrig få reda på den exakta orsaken eftersom vi inte vet exakt hur Vasa var lastad. Man skulle kunna säga att den del av skeppet som var ovanför vattnet var för tung i förhållande till den del som var under vattnet. Skeppet byggdes med stor hantverksskicklighet, det är inte ifrågasatt.

Om ni har gott om tid.

Bildspelet i rummet intill varar i drygt tio minuter. Det handlar om förhöret som hölls på slottet en månad efter olyckan. Syftet var att hitta en skyldig, men ingen dömdes.

5 AKTER OM SKEPPET, PLAN 6

Varför så många skulpturer på ett krigsskepp?

Leta högst upp på akterspegeln efter skulpturen föreställande ett pojkhuvud med långt hår, flankerad av två gripar. Strax under: finns bokstäverna G A R S. De står med stora mellanrum. Denna framställning är en bra utgångspunkt för att tala om Gustav II Adolfs propaganda och kriget mot Polen. GARS utläses: Gustavus Adolphus Rex Sueciae (Gustav Adolf, Kung av Sverige). Den 10-åriga Gustav får här kungamakten, kronan, av sin far Karl IX. Detta var en tydlig signal till Polens kung Sigismund som ansåg att det var han som hade rätt att var kung i Sverige.

Påkostade och färgstarka skulpturer skulle sprida just den bild av Sverige som kungen önskade: Imponerande och respektingivande. Allt var noga planerat för att ge bästa effekt: På fienden som avskräckande, på svenskarna som förtroendeingivande och på besättningen som modstärkande. Hemska ansikten, romerska krigare, skyddande änglar och rika fruktklasar talade till åskådaren lika tydligt som reklam talar till oss idag. Intressant är det faktum att nutida krigsskepp ofta kamoufleras för att inte synas.

6 UTSTÄLLNINGEN "LIVET OMBORD", PLAN 5

Vad hade de med sig ombord?

I följande montrar ser ni några exempel:

- Båtsmannens kläder. Besättningen sov och arbetade i samma kläder, kanske packades något enstaka reservplagg ned. Nåål, tråd och skoppligg var nödvändigt att ha till hands. Uniformer hade ännu ej börjat användas i flottan.
- Husgeråden i de två montrarna på var sida om den stora grytan. Befälen i kajutan hade tallrikar, flaskor och skedar av dyrbara material: glas, fajans, tenn, silver. Jämför detta med båtsmännens utrustning, där allt var av trä.
- Brädspelen och piporna. Ibland fanns det tillfälle att koppla av. Någon har ristat ett spel på locket till en tunna. Blev man röksugen måste man gå ner i kabyssen, köket. Detta var enda tillåtna platsen för rökning eftersom där fanns öppen eld.

Hur gick de på toaletten?

- Tennpottorna. 450 män skulle leva ombord under överfarten till Polen, men bara befälen hade pottor. Dessa två är hittade i kajutan, i aktern. All annan besättning fick samsas om två avträden! Ni kan se avträdena längst fram i skeppets galjon, de ser ut som fyrkantiga lådor. Men då måste ni stå på andra sidan skeppet uppe på plan 6.

7 AVSLUTNING

I anslutning till denna utställning finns en fullskalig kopia av övre batteridäck. Slå er ner där bland träfigurerna och knyt ihop trådarna och intrycken.

Det mesta vi beskrivit här är så som livet ombord skulle ha tett sig om Vasa kommit iväg. Föremålen från Vasa finns. Berättelserna från andra krigsskepp finns. Ur detta formar vi vår egen bild.